

УДК 336.77:338.43

С. В. Мамалига,
старший викладач кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

АГРАРНІ РОЗПИСКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

S. Mamalyga,
senior lecture, Agricultural Management Department,
Vinnitsia National Agrarian University, Vinnitsia

AGRICULTURE RECEIPTS IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

У статті розглянуто поняття та види аграрних розписок як нового інструменту залучення коштів в аграрну сферу України. Зазначено, що значну частку ВВП та валютних надходжень країни забезпечує сільське господарство. Однак це результат роботи великих агропідприємств. Для малого і середнього агробізнесу першочерговою проблемою на ринку є виживання. Тому реалізація продукції відбувається не з розрахунку отримання бажаного рівня прибутку, а через критичний нестаток грошей. Виділено наслідки таких процесів. З-поміж них: порушення балансу розвитку аграрного сектору економіки, соціальні проблеми, пов'язані з занепадом українського села, втрата зацікавленості інвесторів та ін.

Вказано на те, що проблема фінансування не вирішується і за рахунок кредитів, оскільки в 2016 р. банки практично нові кредити не видавали. А ті, що було видано отримувалися великими аграрними компаніями.

Акцентовано увагу на тому, що міністерство переорієнтовує інструменти державної підтримки на малого та середнього сільськогосподарського товаровиробника. Як альтернативу різним фінансовим інструментам в Україні було запропоновано аграрну розписку. Проблеми, з якими стикнулися малі та середні сільськогосподарські товаровиробники в процесі впровадження в Україні аграрних розписок, пов'язані більшою мірою із новизною інструменту та недостатньою практикою застосування. Перші результати річної роботи з аграрними розписками говорять про те, що така форма додаткового кредитування в Україні вже приживається і дійсно потрібна для повноцінного розвитку аграрної сфери економіки.

The article discusses the concept and types of agrarian receipts, which are a new tool of raising funds for Ukrainian agricultural branch. Large-size agricultural producers bring bigger part of GDP as well as a huge part of currency income. At the same time, small agricultural enterprises due to high competition from the large farms are forced to sell production with minimum prices to get some amount of money to handle circulating capital needs, rather than sell with desirable profit level. These circumstances lead to several negative consequences: structural inconsistency in the balanced growing of agricultural sector of economy, social problems related to degrade of Ukrainian village life, losing of investors' interest to small farms, etc.

Author notices that it is impossible to resolve lack of funds for farmers within the current credit sources, because banks did not credit a small agricultural branch in 2016. All credit funds were supplied to large size agricultural enterprises.

Ministry of Agriculture adjusts approaches of government agricultural support policy to extend maintenance of small and medium agricultural business. As result, agrarian (crop, farm, agricultural) receipts were proposed as a financial instrument, which can substitute other current financial tools in Ukraine. Implementation of agrarian receipts has several open questions; however, they are issued from the instrument newness and lacking of applying practices. The first annual results of real agrarian receipts application show positive trends and increasing interests from both: small farmers and potential creditors sides. Agrarian receipts already intensively expand as a form of additional funds source and really required to fully growing of agrarian sphere of economy in Ukraine.

Ключові слова: малі та середні сільгоспвиробники, кредитування, аграрні розписки, товарні, фінансові аграрні розписки.

Key words: small and medium farmers, credit, agrarian receipts, trade, finance agrarian receipts.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний аграрний сектор економіки України знаходиться вже довгий час у складному становищі. Постійні правові та організаційні

реформи, відсутність виваженої, дієздатної стратегічної державної аграрної політики в розрізі фінансової підтримки існуючих та особливо новостворених агроформувань вимагають

пошуку нових підходів до їх функціонування. Середні та малі організаційні форми аграрних підприємств вимушені постійно боротися за виживання в конкуренції з великими підприємствами. І, передбачувано, що шанси у них мізерні. Як результат — порушення балансу розвитку аграрного сектору економіки, соціальні проблеми, пов'язані з занепадом українського села, втрата зацікавленості інвесторів та ін. З часом ці фактори можуть серйозно впливати на національну безпеку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченням процедури впровадження і функціонування аграрних розписок в Україні займаються провідні фахівці аграрної та юридичної сфер: В. Андрієвський, С. Ключа, В. Колісник, Н. Сеперович, С. Тараканов, О. Протченко, Т. Коваленко, А. Лук'яненко, І. Висіцька, М. Струць, О. Омеляненко, та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає у дослідженні результатів впровадження аграрних розписок в Україні та проблем, з якими зіткнулися малі та середні сільськогосподарські товаровиробники.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вітчизняне сільське господарство впродовж останніх двох років виробляє понад 10—12 % ВВП, та нині забезпечує біля 40% валютної виручки України [1, 2]. Але лівова частка цих надходжень належить великим агропідприємствам. Для малого і середнього сільськогосподарського товаровиробника ефективно вийти на ринок — завдання майже не виконуване. Через сезонність виробництва він обмежений у фінансах (обігових коштах) і вирішує їх поповнення за рахунок реалізації продукції не з розрахунку отримання бажаного рівня прибутку, а із критичної потреби у грошах.

Підмогою у вирішенні цієї проблеми могли б слугувати кредити. Але, як зазначає президент Українського аналітичного центру О. Охріменко, у 2016 р. банки фактично нові кредити не видавали. Кредити отримували тільки держмонополії, і то небагато — великі аграрні компанії [3]. Це пояснюється небажанням банків ризикувати щодо повернення кредитних коштів.

Однак, за словами заступника Міністра аграрної політики та продовольства України з питань євроінтеграції О. Трофімцевої, міністер-

ство все більше переорієнтовує інструменти державної підтримки на малого та середнього виробника [4].

Отримавши такий вектор направленості на рівні держави, малі та середні аграрії щільно зацікавилися відносно новим інструментом залучення коштів — аграрними розписками. В Україні закон про аграрні розписки було ухвалено у 2012 р. і набув чинності 19 березня 2013 р.

Аграрна розписка — товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах [5].

Аграрні розписки підтвердили свою життєздатність у Бразилії, де розпочали функціонувати з 1994 р. [6].

Розглядають два види аграрних розписок: товарні та фінансові. Товарна аграрна розписка — це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за аграрною розпискою здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою.

Фінансова аграрна розписка — це аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості [5].

Через відсутність в той час чітко прописаного механізму впровадження Закон "Про аграрні розписки" запрацював лише у 2015 р. Він запровадився спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України, Проектом Міжнародної фінансової корпорації IFC (англ. International Finance Corporation — одна з п'яти інституцій Групи Світового банку) "Аграрні розписки в Україні" за підтримки Швейцарської Конфедерації в Україні.

Цей пілотний проект у 2015 р. було реалізовувало в Полтавській області. Кредитором першої аграрної розписки 13 лютого 2015 року в Україні стало сільськогосподарське підприємство "Комбикормовий завод". Цю аграрну розписку видала компанія "ПЗК-АГРО" на 32 т насіння соняшника, договірна вартість якого склала 192 тис. гривень. Компанія "Syngenta", в свою чергу, використовуючи власну програму фінансування для аграріїв "Форвард плюс", виступила кредитором вже по декільком аграрним розпискам. За результатами роботи вида-

Таблиця 1. Виробництво основних сільськогосподарських культур за регіонами, 2015 р. (тис. т)

	Зернові культури	Цукрові буряки (фабричні)	Соняшник	Картопля	Овочі
Україна	60126	10331	11181	20839	9214
Області:					
<i>Перший етап впровадження аграрних розписок</i>					
Полтавська	5363	1396	848	1138	517
<i>Другий етап впровадження аграрних розписок</i>					
Вінницька	3768	2057	504	1837	461
Харківська	4210	539	1172	1029	690
Черкаська	3745	491	542	778	365
<i>Третій етап впровадження аграрних розписок</i>					
Сумська	3735	75	471	1068	189
Миколаївська	2896	85	939	196	483
Хмельницька	2793	1141	106	1065	187
Тернопільська	2199	727	75	928	255

но 10 аграрних розписок на 40 млн грн. У 2016 р. видано ще 50 агророзписок на 120 млн грн. [1].

Після Полтавської області до проекту долучилися Черкаська, Вінницька та Харківська області. І восени 2016 року отримувати аграрні розписки змогли аграрії Сумської, Миколаївської, Хмельницької та Тернопільської областей. Така послідовність підключення областей до пілотного проекту абсолютно не випадкова. За даними саме ці області демонструють успішний і стабільний розвиток аграрного сектору і в плані успішних господарств, і в плані експорту сільськогосподарської продукції (табл. 1) [7].

У структурі загального обсягу експорту країни у 2015 р. продукція рослинництва складає 20,9%, в тому числі 15,9% — зернові культури, 3,9% — насіння і плоди олійних рослин [8]. Зазначені регіони є лідерами у виробництві саме цих видів продукції для експорту. У 2015 р. Полтавська область збрала найбільший урожай зернових, а у 2016 р. поступилася Вінницькій області з її урожаєм 5,4 млн тонн [9].

У процесі впровадження варіюється кількість отримуваних аграрних розписок за видами. У Полтавській області 9 з перших 10 документів — були товарними. Першу фінансову розписку отримало сільгосп підприємство Липовецького району Вінницької області під заставу майбутнього врожаю озимої пшениці. Сума позики склала 457 тис. гривень. Ці кошти надав "Агропросперіс Банк", який в подальшому видав ще 25 фінансових розписок [10]. На сьогодні банки починають зацікавлюватись такою можливістю кредитування і вести конкурентну боротьбу за сільськогосподарського товаровиробника, що може призвести до здешевлення кредитів або ж підвищення зацікавленості багатьох банків до аграрних розписок.

Поступово робота із аграрними розписками набирає обертів. Перші три аграрні розпис-

ки на суму понад 3 млн грн. були оформлені приватним сільськогосподарським підприємством "Калинський ключ" з Кам'янець-Подільського району уже в Хмельницькій області. У господарюванні кредитора знаходиться 600 гектарів сільгоспоугідь. До використання розписок власника підштовхнула цікавість [11]. Це говорить про готовність аграріїв до інноваційних шляхів розвитку.

У сільськогосподарському сезоні 2016—2017 років за допомогою 41 аграрної розписки аграрії залучили 657,6 мільйонів гривень [12].

Вартість користування таким фінансовим інструментом становить переважно від 16 до 22%. Це дещо дешевше, ніж оформлення кредиту, крім того, він має більш спрощену процедуру оформлення документів та лояльніші вимоги до застави [1].

За даними проекту IFC, станом на кінець лютого 2017 р. на Вінниччині оформлено 31 аграрну розписку, на Полтавщині і Черкащині — по 19, на Харківщині — 11. На кінець лютого 2017 р. з усієї кількості виписаних на цей час розписок 46 припадає на фінансові і 34 — на товарні [10]. У 2017 р. робота банків буде націлена на кредитування малих та середніх сільськогосподарських виробників, які мають в оренді від 500 га до 5,0 тис. га.

За період впровадження станом на середину квітня 2017 р. кількість виданих аграрних розписок зросло до 103, що дало можливість отримати малим та середнім сільськогосподарським товаровиробникам близько 850 млн грн. Для порівняння — бразильські аграрії залучають більше 25 млрд дол. обігових коштів щорічно, а частка аграрного сектору складає 23 % ВВП Бразилії та 44 % від загального експорту. Але це — результат 20-річної роботи з аграрними розписками [13]. На противагу природним та кліматичним чинникам Бразилії, Україна з її чорноземами має всі шанси значно покращити ці результати.

На разі, як кредитори, так і боржники в процесі впровадження та використання аграрних розписок стикнулися з рядом проблем:

— відсутність у достатній мірі інформаційної підтримки для широкого впровадження аграрних розписок через ЗМІ. На сьогодні проводяться семінари, круглі столи та тренінги, де присутні отримують більш детальну інформацію. Однак для формування довіри до нового фінансового інструменту рекомендовано залучення джерел інформації, яким аграрії довіряють: репортажі за участю тих, хто вже використовує розписки та може поділитися досягненнями, тих, хто видавав розписки і має позитивний досвід погашення. Мотивувати слід обидві сторони. До участі мають запрошуватись не тільки сільгоспвиробники, але й нотаріуси, представники компаній-постачальників, комерційних банків, зернотрейдери;

— у більшості областей не вистачає сертифікованих нотаріусів для реєстрації і роботи з аграрними розписками. Наприклад, на Хмельниччині на сьогодні працює один спеціаліст [11];

— недостатньо відпрацьована єдина практика по роботі з документами для оформлення аграрних розписок;

— оскільки аграрні розписки тільки входять в обіг, не до кінця зрозумілим залишається їх бухгалтерський облік;

— відкритим залишається питання подвійного оподаткування ПДВ при залученні до участі в розрахунках третьої особи.

Вважаємо, з часом більшість цих проблем вирішиться, оскільки вони пов'язані із відсутністю напрацювань та практики роботи із аграрними розписками.

Однак в порівнянні з тими можливостями, які відкриваються перед господарствами, це — незначні мінуси.

ВИСНОВОК

За результатами роботи з аграрними розписками в Україні відзначаємо, що на сьогодні вже погашено 51 розписку [14]. Чимало малих та середніх сільгоспвиробників вважають за потрібне їх повторне оформлення. Слід розуміти, що аграрні розписки не вирішать всі проблеми аграрної сфери, які накопичувалися десятиліттями. Але це ще один крок до намагання сформуванню прозорий, з однаковими можливостями доступу до фінансів всіх підприємств незалежно від розміру, аграрний ринок. Отже, цей інструмент кредитування в Україні вже приживається і дійсно потрібен для повноцінного розвитку аграрної сфери економіки.

Література:

1. Маслак О. Бюджетування агровиробництва 2017 року / О. Маслак // Пропозиція. — 2016. — № 12. — С. 44—46.

2. Сучасне сільське господарство України у 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/248944428/Silgosp-2015.pdf

3. Романюк О. Кредити для українців: простіше не брати [Електронний ресурс] / О. Романюк, Л. Якушева. — Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=82766>

4. Трофімцева О. Виробництво нішевої продукції відкриває можливість для маленького виробника стати великим гравцем [Електронний ресурс] / О. Трофімцева. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/23757>

5. Про аграрні розписки [Електронний ресурс]: Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI зі змін та допов. станом на 05.10.2016 р. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>

6. Аграрні розписки в Україні (питання та відповіді) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://minagro.gov.ua/system/files/Аграрні%20розписки%20в%20Україні%20\(питання%20та%20відповіді\).pdf](http://minagro.gov.ua/system/files/Аграрні%20розписки%20в%20Україні%20(питання%20та%20відповіді).pdf)

7. Виробництво основних сільськогосподарських культур за регіонами у 2015 році. Україна у цифрах 2015 р. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah_2015.pdf

8. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2015 році. Україна у цифрах 2015 р. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/tszt/tszt_u/tszt1315_u.htm

9. Полтавщина третя в Україні зі збору зернових культур [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://np.pl.ua/2016/11/poltavschna-tretya-v-ukrajini-zi-zboru-zernovyh-kultur/>

10. Луговий М. Попит на аграрні розписки зростає [Електронний ресурс] / М. Луговий. — Режим доступу: <http://kirovograd24.com/economy/2017/02/24/popit-na-agrarni-rozpiski-zrostaie.htm?print>

11. Оформили перші аграрні розписки на Хмельниччині [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dairynews.com.ua/news/oformili-persh-agrarn-rozpiski-na-khmelnichchin.html>

12. За допомогою розписок аграрії залучили 846 млн гривень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dairynews.com.ua/news/za-dopomogoyu-rozpisok-agrar-zaluchili-846-mln-gri.html?sphrase_id=458074

13. 20-річний досвід Бразилії у використанні аграрних розписок: уроки для України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agronews.ua/node/77416>

14. Коробкова О. Аграрії погасили 51 розписку і немає жодного дефолту [Електронний ресурс] / О. Коробкова. — Режим доступу: http://www.dairynews.com.ua/news/olena-korobkova-agrar-pogasili-51-rozpisku-nema-zh.html?sphrase_id=458074

References:

1. Maslak, O. (2016), "Budget of the agribusiness 2017", *Propozytsiia*, no. 12, pp. 44—46.

2. Cabinet of Minister of Ukraine (2015), "Modern agriculture in Ukraine in 2015", [Online], available at: www.kmu.gov.ua/document/248944428/Сільгосп-2015.pdf (accessed 24 April 2017).

3. Romaniuk, O. and Yakusheva, L. (2017), "Credits for the Ukrainian: easier not to borrow", *Lvivska hazeta Postup*, [Online], available at: <http://postup.brama.com/usual.php?what=82766> (accessed 24 April 2017).

4. Trofimtseva, O. (2017), "Production of niche products is open an opportunity for a small producer to become a major player", Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, [Online], available at: <http://minagro.gov.ua/node/23757> (accessed 24 April 2017).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), "Law "On Agrarian Receipts" from 06-Nov-2012, #5479-VI with changes and additions by 05-Oct-2016", [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5479-17> (accessed 24 April 2017).

6. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2016), "Agriculture receipts in Ukraine (questions and answers)", available at: [http://minagro.gov.ua/system/files/Аграрні%20розписки%20в%20Україні%20\(питання%20та%20відповіді\).pdf](http://minagro.gov.ua/system/files/Аграрні%20розписки%20в%20Україні%20(питання%20та%20відповіді).pdf) (accessed 24 April 2017).

7. State Statistics Ukraine and Zhuk I. (editor) (2016), "Production of major crops by region in 2015", *Ukraina u tsyfrakh 2015: Statystychnyi zbirnyk*, [Online], available at: http://istmat.info/files/uploads/53010/ukraina_v_cifrah_2015.pdf (accessed 24 April 2017).

8. State Statistics Ukraine and Zhuk I. (editor) (2016), "Commodity structure of foreign trade in 2015", *Ukraina u tsyfrakh 2015: Statystychnyi zbirnyk*, [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1315_u.htm (accessed 24 April 2017).

9. Poltava News (2016), "Poltava is third in Ukraine in gathering crops", [Online], available at: [\[ukrajini-zi-zboru-zernovyh-kultur/\]\(http://ukrajini-zi-zboru-zernovyh-kultur/\) \(accessed 24 April 2017\).](http://np.pl.ua/2016/11/poltavschna-tretya-v-</p>
</div>
<div data-bbox=)

10. Luhovyi, M. (2016), "Demand for agricultural receipts increased", *Kirovograd24: "Portal pro misto"*, [Online], available at: <http://kirovograd24.com/economy/2017/02/24/popit-na-agrarni-rozpiski-zrostae.htm> (accessed 24 April 2017).

11. The DairyNews: Daily news of dairy market (2017), "Has designed the first agricultural receipts in Khmelnytsky", [Online], available at: <http://www.dairynews.com.ua/news/oformili-persh-agrarn-rozpiski-na-khmelnichchin.html> (accessed 24 April 2017).

12. The DairyNews: Daily news of dairy market (2017), "With receipts farmers attracted 846 million UAH", [Online], available at: http://www.dairynews.com.ua/news/za-dopomogoyu-rozpisk-agrar-zaluchili-846-mln-gri.html?sphrase_id=458074 (accessed 24 April 2017).

13. AgroNews.ua (2017), "20 years of experience in the Brazilian agricultural use receipts: Lessons for Ukraine", [Online], available at: <http://agronews.ua/node/77416> (accessed 24 April 2017).

14. Korobkova, O. (2017), "51 Farmers put out a receipt and there is no default", *The DairyNews: Daily news of dairy market*, [Online]. — Режим доступу: http://www.dairynews.com.ua/news/olena-korobkova-agrar-pogasili-51-rozpisku-nema-zh.html?sphrase_id=458074 (accessed 24 April 2017).

Стаття надійшла до редакції 26.04.2017 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73